

Schiller, Joanna

"Zur Geschichte des österreichischen Bildungswesens. Probleme und Perspektiven der Forschung", hrsg. von Elmar Lechner, Helmut Rumpler, Herbert Zdarzil, Wien 1992 : [recenzja]

Rozprawy z Dziejów Oświaty 38, 162-167

1997

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

najmniej wspomnieć w przypisie o opublikowanym w 1979 r. w Krakowie tomie „Zeszytów Naukowych Uniwersytetu Jagiellońskiego” (nr 554), serii *Prace Historyczne* (nr 64), zawierającym *Studia z dziejów Uniwersytetu Wileńskiego 1579–1979* pod redakcją Kamilli Mrozowskiej. W tomie tym znalazły się cenne prace dotyczące zwłaszcza Szkoły Głównej Wielkiego Księstwa i Cesarskiego Uniwersytetu Wileńskiego. Uniwersytetowi Stefana Batorego poświęcony został w całości, pominięty we wstępie, nr 4 (13) „Lithuanii. Kwartalnika Poświęconego Problemom Europy Środkowo-Wschodniej” z roku 1994. We wspomnianym tomiku „Lithuanii” znalazły się referaty z konferencji zorganizowanej na Uniwersytecie Wileńskim w 1994 r. oraz studia poświęcone dziejom USB. Autorami prac zamieszczonych w czasopiśmie byli między innymi: Aleksander Gieysztor

(Dziejopisarstwo w Wilnie międzywojennym), Juliusz Bardach (Nauka historii ustroju i prawa litewskiego w Wilnie w latach 1920–1939), Wilhelmina Iwanowska (Astronomia w Wilnie i Toruniu), Leszek Kuźnicki (Zakład Biologii Ogólnej USB pod kierownictwem Jana Dembowskiego – 1934–1939) i Leona Brodowskiego (ks. Henryk Chlebowicz i Henryk Dembiński). Redakcja nie zdążyła uwzględnić najnowszej, opublikowanej równoległe do *Księgi* w 1996 r. *Bibliografii Wilna* Henryka Baranowskiego, której wydany pierwszy tom w całości poświęcony jest Uniwersytetowi Wileńskiemu (do 1939 r.). Wszystkie wspomniane wyżej uzupełnienia nie wpływają jednak na wysoką ocenę *Księgi*, która jest bez wątpienia dziełem ważnym, pożytecznym i godnym upowszechnienia.

Leszek Zasztowi

Zur Geschichte des österreichischen Bildungswesens. Probleme und Perspektiven der Forschung. Herausgegeben von Elmar Lechner, Helmut Rumpler, Herbert Zdarzil. Redigiert von Elmar Lechner. Wien 1992, ss. 532.

Książka obejmuje materiały z Sympozjum, poświęconego austriackiej historii oświaty, jakie odbyło się w dniach 27–28 października 1988 roku w Wiedniu. Sympozjum zorganizowały: Komisja Filozofii i Pedagogiki Austriackiej Akademii Nauk, katedra historii wychowania Uniwersytetu w Klagenfurt, przy współpracy Austriackiego Towarzystwa Pedagogicznego. Udział w obradach wzięło ponad 50 historyków z Austrii, Niemiec (wówczas jeszcze NRD i RFN), z Włoch, Węgier, ówczesnej Jugosławii i Czechosłowacji. Z przykrością należy zauważyć brak historyków z Polski. W publikacji zaprezentowano większość wygłoszonych podczas obrad referatów i głosów dyskusyjnych. Materiał podzielili redaktorzy na cztery części. W pierwszej przedstawiono referaty, poświęcone historiografii oświatowej – jej zadaniom, problemom metodologicznym, kwestiom periodyzacji austriackiej historii oświaty. W części drugiej znalazły się wypowiedzi dotyczące oceny prac klasyków historiografii oświatowej, historii badań poświęconych austriackiemu szkolnictwu średniemu i wyższemu, początkom i rozwojowi badań nad oświatą regionalną, a także historii

wybranych dyscyplin szkolnych. W części trzeciej znalazły się referaty, omawiające wybrane zagadnienia z historii oświaty w krajach wchodzących w skład dawnej monarchii austriackiej. I wreszcie część czwarta prezentuje wybrane tematy szczegółowe, dotyczące różnych aspektów wychowania w poszczególnych epokach historycznych od starożytności do wieku XX.

W części poświęconej problemom metodologicznym, chyba najciekawszej, znalazły się cztery referaty autorstwa Helmuta Engelbrechta z Wiednia, Rudolfa Gönnera z Salzburga, Franza Hofmanna z Halle i Waltera Schölera z Klagenfurtu.

W referacie „Uwagi dotyczące periodyzacji austriackiej historii oświaty” H. Engelbrecht przedstawił możliwości i ograniczenia w porządkowaniu i podziale zagadnień w ramach tej dyscypliny. Zaprezentowana przez Autora periodyzacja obejmuje okres od VIII do XX wieku, wraz z podziałem tego czasu na fazy i ich krótką charakterystykę. Pierwsza faza (VIII–XIII w.) to faza nazwana „zakonną”, bowiem wówczas to głównie klasztory podejmowały dzieło nauczania, na ogół dla potrzeb Kościoła. Pod koniec

tego okresu, w XIII wieku, zaczął się zaznaczać wpływ nauczania świeckiego — rozpoczął się etap, który Autor określił jako faza „mieszkańska” i w którym wyraźnie został przełamany monopol kościelny. Wraz z rozwojem miast i stanu mieszczańskiego, wykształcenie stało się niezbędne dla tej warstwy ludności. Wieki XIV, XV i XVI to dalszy postęp w powstawaniu szkół świeckich, a na ich bazie uniwersytetów (1365 — powstanie Uniwersytetu w Wiedniu). W późnym Średniowieczu część ludzi pragnęła otrzymać w szkołach wiedzę, którą mogłaby wykorzystywać w celach praktycznych, stąd nacisk na zastępowanie w nauczaniu języka łacińskiego niemieckim, na wprowadzanie nauki rachunków. Te żądania zaowocowały powstaniem w XV w. nowego typu szkoły — „deutsche Schule”, poprzednicze szkoły ludowej (Volkschule). Wraz z nadejściem reformacji, rozwój szkolnictwa został, jak określa Autor, katastrofalnie zahamowany. Okres XVI–XVII w. nazwany został fazą „konfesjonalną”, fazą indoktrynacji katolickiej lub protestanckiej w szkołach. I wreszcie ostatnia, obejmująca wieki XVIII–XX, to faza „państwowa”, w której pojawiły się państwowe władze i instytucje oświatowe, pojawiło się centralne planowanie i kierowanie sprawami oświaty, narodziła się polityka oświatowa państwa. W konkluzji stwierdza Autor, że tego rodzaju periodyzacja i charakterystyka faz edukacyjnych, przeprowadzona dla wszystkich krajów europejskich i nie tylko europejskich stanowić może istotę badań porównawczych — wytyczenia stref geograficznych dla każdej fazy, badania wzajemnych wpływów, prawidłowości rozwoju. Znajomość wszelkich podobieństw i różnic, wielorakich wzajemnych związków, tworzy w przekonaniu Autora „kulturalną jedność Europy”.

W referacie „Interdyscyplinarność w badaniach historyczno-oświatowych ze szczególnym uwzględnieniem badań austriackich” R. Gönner stwierdza, że kwestie oświatowe należą do najistotniejszych zagadnień ludzkości. Wychowanie i kształcenie zawsze były i są zależne od czasu historycznego, poziomu kulturalnego i ekonomicznego krajów i społeczeństw, a jednocześnie na poziom ten istotnie wpływają. Ze współczesnego punktu widzenia nauka o wychowaniu jest obszarem, na którym spotykają się wszystkie

nauki humanistyczne, jak to określił Autor, jest ona swoistym „fenomenem współpracy”. Pole badawcze historii wychowania nieustannie się rozszerza, nie ograniczając się do badań nad dziejami szkolnictwa, ale obejmując oświatę pozaszkolną, wychowanie w rodzinie, kształcenie zawodowe, pedagogikę szkół wyższych i wiele innych zagadnień, np. „gerontogogikę”. Świadczy to o nowoczesnym poglądzie na pedagogikę, jako naukę o wychowaniu, czy raczej kształtowaniu człowieka od chwili jego narodzin aż do śmierci. Takie globalne podejście w istocie wymaga od badacza dziejów wychowania znajomości metodologii i wykorzystywania dorobku wielu dyscyplin naukowych. W swym referacie przedstawił Autor te związki z innymi naukami, poczynając od filozofii jako „pradyscypliny”, poprzez psychologię, socjologię, ekonomię, na różnych dziedzinach historii kończąc — historię polityczną, gospodarczą, historię kultury, religii, prawa czy regionalną. W konkluzji podkreślił Autor trudności badawcze historii wychowania, związane z ową interdyscyplinarnością, ale w niej właśnie widzi przyszłość dyscypliny.

Wystąpienie F. Hofmanna „O metodologii historii wychowania” to garść refleksji, związanych z zagadnieniami terminologii, periodyzacji, interdyscyplinarności i wzajemnych zależności między badaniami regionalnymi i ponadnarodowymi. Podobnie jak poprzedni referenci, podkreślił Autor konieczność twórczych kontaktów historyków wychowania z reprezentantami innych dyscyplin naukowych, a także ciągłą potrzebę dialogu między uczonymi, zajmującymi się różnymi zagadnieniami historii oświaty. Na przykładzie kilku syntez dziejów oświaty pokazał występujące różnice i podobieństwa w rozumieniu pojęcia tej dyscypliny, a co za tym idzie, zasięgu jej zainteresowań i sposobów opisu odwarzanych zagadnień i historycznych procesów.

Część poświęconą problemom metodologicznym zamyka referat W. Schölera „Niekóre aspekty badań historyczno-pedagogicznych z ich dydaktycznym zastosowaniem”. Punktem wyjścia rozważań Autora jest stwierdzenie, że historia teorii pedagogicznych nie jest tożsama z dziejami praktyki edukacyjnej. Systemy edukacyjne różnych epok stanowiły konkretne zjawiska społeczne, były ściśle związane z rzeczywi-

stością historyczną. Dlatego też historia wychowania wymaga od badacza przede wszystkim znakomitej znajomości historii w ogóle – i na tym tle odtwarzania dziejów edukacji. Badania dotyczące rozwoju instytucji edukacyjnych i praktyki szkolnej wskazują, że aktualne prądy społeczno-polityczne jak i wydarzenia historyczne znacznie silniej wpływają i w ostateczności kształtują rzeczywistość szkolną, aniżeli teorie edukacyjne, które Autor nazywa „myśleniem idealnym”. Stąd też wniosek – przede wszystkim potrzebujemy badań nad dziejami praktyki edukacyjnej. Badania takie wpływają na stan świadomości nauczycieli, wychowawców i reformatorów, którzy – zachowując wartościowe tradycje – kreują wspólną dla przyszłej, zjednoczonej Europy politykę oświatową i system szkolny.

W części drugiej wydawcy zaprezentowali osiem referatów. Trzy z nich przedstawiają twórczość naukową austriackich historyków oświaty („Klasyki austriackiej historiografii pedagogicznej – Karl Wotke i Gustav Strakosch-Grassmann” Elmara Lechnera, „Richard Meister jako badacz dziejów uniwersytetów” Ericha Leitnera i „Reformy szkolne Franciszka I w perspektywie badawczej historyka Kościoła Antona Weissa” Waltera Pietscha). Następne cztery dotyczą stanu badań nad szkolnictwem austriackim i jego programami nauczania. Są to: „Drogi i punkty zwrotne w badaniach nad historią austriackiego gimnazjum” Geralda Grimma, „Niektóre zagadnienia historii i badań historycznych szkolnictwa zawodowego w Austrii” Josefa Schermaiera, „Historia kierunków ideologicznych w nauczaniu języków klasycznych w Austrii” Franza Ferdinanda Schwyza oraz „Historia badań nad wychowaniem fizycznym w Austrii” Hannesa Strohmeyera. Ostatni referat prezentuje rozwój badań nad historią oświaty regionalnej na przykładzie Styrii („Pedagogiczna historiografia w Styrii” Josefa Scheipla).

Pionierami austriackiej historii wychowania byli na przełomie XIX i XX wieku G. Strakosch-Grassmann i K. Wotke. Warto wspomnieć, że z ich prac korzystał Stanisław Kot pisząc swą „Historię wychowania”. Strakosch-Grassmann opublikował pierwszą bibliografię i pierwszą syntezę dziejów oświaty w Au-

strii („Bibliographie zur Geschichte des österreichischen Unterrichtswesens”, Wien 1901–1902 i „Geschichte des österreichischen Unterrichtswesens”, Wien 1905). Wotke był autorem wielu cennych prac, współtwórcą założonej w 1894 r. Austriackiej Grupy Towarzystwa do badań nad niemiecką oświatą i wychowaniem (Gesellschaft für deutsche Erziehungs- und Schulgeschichte, założone w Zurychu w 1887) i pierwszym wykładowcą historii wychowania na Uniwersytecie Wiedeńskim. Autor referatu przedstawił twórczość naukową obu historyków, skupiając się na ich działalności w ramach Austriackiej Grupy.

Richard Meister, w latach 1923–1963 profesor zwyczajny pedagogiki na Uniwersytecie Wiedeńskim, a w latach 1951–1963 prezes Austriackiej Akademii Nauk był autorem wielu publikacji dotyczących zarówno historii uniwersytetów (m.in. „Geschichte der Wiener Universität”, „Nietzsches Lehrtätigkeit in Basel 1869–1879”, „Geschichte der Doktorates der Philosophie an der Universität Wien”), ale także organizacji i reformy współczesnych studiów wyższych (m.in. „Die Entwicklung des Hochschulwesens im letzten Jahrzehnt”, „Pädagogik und höhere Schule”, „Entwicklung und Reformen des österreichischen Studienwesens” t. 1–2). Jest on również autorem historii Austriackiej Akademii Nauk („Die Geschichte der Akademie der Wissenschaften in Wien 1847–1947”). Autor wnikliwie przedstawił spuściznę naukową Meistera, wskazując nie tylko na jej wartość historyczną, ale i na zawartą w niej głęboką analizę rzeczywistości uniwersyteckiej, która współcześnie może być znakomitym punktem wyjścia do kolejnych reform i reorganizacji studiów uniwersyteckich. Z załam też skonstatował nieznaną twórczości Meistera poza obszarem niemieckojęzycznym.

Bardzo interesujące są cztery referaty, dotyczące stanu badań nad szkolnictwem austriackim i jego programami nauczania. Jednym z wiodących zagadnień austriackiego piśmiennictwa historycznego są dzieje szkolnictwa średniego, zwłaszcza gimnazjum. Autor referatu G. Grimm skupił się na przedstawieniu dziejów literatury przedmiotu. Początki tego typu „historiografii gimnazjalnej” datują się od czasów późnego Oświecenia – pierwszą pracą była

wydana anonimowo w Lipsku w 1780 r. „Pragmatische Geschichte der vornehmsten katholischen und protestantischen Gymnasien und Schulen in Deutschland”. Na gruncie austriackim kontynuatorami tematyki „gimnazjalnej” byli dwaj ekszejuici – Johann Michael Denis i Ignaz Cornova, których prace ukazały się w latach 1802–1804. Dopiero jednak w drugiej połowie XIX w. podjęto spójne badania nad historią gimnazjów, badania inspirowane przez państwowe instytucje naukowe a podejmowane często przez samych nauczycieli gimnazjów lub szkół realnych, jak np. praca dyrektora gimnazjum w Grazu Richarda Peinlicha „Geschichte des Gymnasiums in Graz” 1874. Punkt kulminacyjny w badaniach został osiągnięty dzięki pracom i edycjom źródłowym wspomnianego już Karla Wotke w początku XX w. Po pierwszej wojnie światowej badania te weszły w stadium kryzysu i dopiero okres od połowy lat 70-tych naszego stulecia przyniósł systematyczne badania dotyczące historii oświaty austriackiej. Doniosłym osiągnięciem na tym polu było wydanie w latach 1982–1988 pięciotomowego dzieła H. Engelbrechta „Geschichte der österreichischen Bildungswesens”. Praca ta przedstawia pierwszą, pełną prezentację dziejów austriackiego gimnazjum, choć, jak stwierdza Grimm, nasza wiedza na ten temat nie jest jeszcze w pełni zadowalająca i problem ten wymaga dalszych, wszechstronnych badań.

W referacie przedstawiającym problemy badawcze historii szkolnictwa zawodowego J. Schermaier główną trudność upatruje w ogromnej różnorodności typów szkół zawodowych, jakie poczynając od wieku XIX wykształciły się w Austrii. Początkowo były to głównie szkoły prywatne, zakładane i utrzymywane przez stowarzyszenia kupieckie, rzemieślnicze, władze lokalne lub osoby prywatne. Ich celem było przygotowanie do zawodu terminatorów, wykwalifikowanych robotników, kupców. Wraz z rozwojem ekonomicznym rozrastała się różnorodność typów szkół zawodowych tak w zakresie specjalności jak poziomu nauczania, od szkół niedzielnych i wieczorowych poczynając, na wyższych szkołach technicznych czy handlowych kończąc. Od czasu pierwszych prób zbadania szkolnictwa zawodowego w Austrii, jakie podjęli Rudolf Klimburg pracą „Die Entwick-

lung des gewerblichen Unterrichtswesens in Österreich” 1900 i Ernst Kielhauser „Geschichte des gewerblichen Bildungswesens im Alten und Neuen Österreich” 1931, nie ukazała się ani jedna znacząca praca z tej dziedziny. To skłoniło Autora do podjęcia inicjatywy wydania pięciotomowej historii szkolnictwa zawodowego „Berufsbildener Unterricht in Österreich. Geschichte und Gegenwart”. Pierwsze dwa tomy tej pracy zbiorowej ukazały się w Wiedniu w 1981 roku.

Referat F.F. Schwarza poświęcony jest dziejom nauczania języków i literatury klasycznej w Austrii w latach 1850–1934. Autor podkreśla, że przedmiot ten, jak mało który, podany był naciskom ideologicznym państwa. Na ustalanie obowiązującego kanonu lektur pisarzy klasycznych wpływ miały względy polityczne, kształtowanie u uczniów patriotyzmu i posłuszeństwa najpierw wobec monarchii, potem republiki. Zgodnie z tą ideologią państwową, w okresie monarchii rolę wiodącą w kanonie szkolnych lektur odgrywali Platon i pisarze epoki Oktawiana Augusta. Nauczanie koncentrowało się na wpajaniu gramatyki, trosce o czystość form językowych i ustawicznym powtarzaniu przerobionego materiału. Po 1900 roku krąg lektur zaczął się znacznie poszerzać, obejmując pisarzy późnego antyku, średniowieczną literaturę łacińską a także dzieła pisarzy humanistycznych i neoklasycznych.

W „Historii badań nad wychowaniem fizycznym w Austrii” H. Strohmeier koncentruje się na dziejach piśmiennictwa teoretycznego, dotyczącego form i zasad szkolnego wychowania fizycznego. Pierwsze tego rodzaju prace pojawiły się w dobie Oświecenia. W wieku XIX, a zwłaszcza od 1848 r., gdy wprowadzono regularne kursy wychowania fizycznego w szkołach, zapotrzebowanie na pomocnicze materiały teoretyczne znacznie wzrosło w związku z potrzebami kształcenia nauczycieli wychowania fizycznego. Po I wojnie, gdy przeprowadzono w Austrii reformę szkolenia fizycznego pod nazwą *Natürliches Turnen* (Gimnastyka Naturalna), rozwinęto teoretyczne koncepcje i metody badawcze, zmierzając do ustalenia autonomicznej dyscypliny – pedagogiki sportu, co ostatecznie nastąpiło w okresie II Republiki, gdy obok tradycyjnej teorii wychowania fizycznego pojawił się szeroki wachlarz „nauk o sporcie”.

Autorami referatów trzeciej części książki są historycy krajów historycznie z Austrią związanych – Dagmar Čapkova z Pragi, Jože Ciperle z Lublany, Francesco de Vivo z Padwy, Karl-Ernst Jeismann z Münster i Otto Vág z Budapesztu. Wypowiedzi koncentrują się głównie wokół różnic i podobieństw, a także wzajemnych wpływów narodowych tradycji na system szkolny w krajach wchodzących w skład monarchii.

D. Čapkova podkreśliła („Niektóre problemy ekonomiczne, społeczne i ideologiczne edukacji w Czechach w okresie od 1620 do 1918 w nawiązaniu do prac J.A. Komeńskiego”), że negatywnym czynnikiem w rozwoju edukacji w państwach wielonarodowościowych jest negowanie tradycji poszczególnych krajów wchodzących w ich skład. Bujny rozwój szkolnictwa w Czechach w okresie reformacji został zniszczony po 1620 r. Wielu protestantów opuściło kraj, ludność rekatolizowano na siłę. Wpłynęło to na istotne obniżenie poziomu alfabetyzacji. Obowiązek szkolny, utożsamiany z uciskiem narodowościowym i społecznym nie przynosił konkretnych efektów. Jednocześnie podkreśla Autorka negatywne skutki narodowościowych dążeń. W okresie rewolucji 1848, gdy społeczeństwa krajów Europy Zachodniej wysunęły szereg istotnych żądań dotyczących reformy państwa, w tym szkolnictwa, kraje będące pod panowaniem austriackim skupiały się głównie na kwestiach narodowościowych, prawie do języka narodowego w nauczaniu itp. Podobnym rytmem jak w Czechach przebiegał rozwój szkolnictwa w Słowenii – burzliwy rozkwit szkolnictwa elementarnego w okresie reformacji, zgodnie z podstawową ideą protestantyzmu, że każdy ma prawo do nauki i do rozumienia słów Boga w ojczystym języku, powstanie pierwszych szkół średnich, potem zwycięstwo katolicyzmu i przejęcie całego szkolnictwa średniego i wyższego przez jezuitów. Walkę o język narodowy w nauczaniu elementarnym rozpoczął Blaž Kumerdej w adresie skierowanym do Marii Teresy, dokumencie uważanym za jedno z najważniejszych świadectw słoweńskiego przebudzenia narodowego. Dopiero austriackie ustawodawstwo szkolne z lat 60-tych i początku 70-tych XIX w. unowocześnieło system szkolnictwa elementarnego w Słowenii i wprowadziło język narodowy

do nauczania. Referat Otto Vága dotyczy wzajemnych relacji między Austrią a Węgrami w dziedzinie polityki oświatowej w I połowie XIX wieku. Na przykładzie organizacji wychowania przedszkolnego wskazuje Autor na istotne różnice między obu krajami. Ta nowa instytucjonalna forma wychowania w Austrii podlegała Kościołowi i państwu, na Węgrzech przedszkola powstawały z inicjatywy społecznej i pozostały niezależne zarówno od Kościoła jak i prawa państwowego. Autor przedstawia szczegółowy rozwój wychowania przedszkolnego na Węgrzech wskazując, że był on szybszy i o szerszym zasięgu niż w innych częściach monarchii. K.-E. Jeismann w referacie o polityce oświatowej w Rzeszy i w Związku Niemieckim w latach 1770–1870 wskazuje na silne związki w tym okresie między polityką a oświatą, zależności między systemem oświatowym a społecznym, politycznym i ekonomicznym rozwojem poszczególnych krajów niemieckich. Władze tych krajów próbowały wszelkimi sposobami wykorzystywać reformowaną przez siebie oświatę dla wzmocnienia swej władzy i zintegrowania swych terytoriów. Ten zasadniczy cel państwa niemieckie realizowały w różny sposób, zależny od ich politycznej, społecznej czy wyznaniowej sytuacji.

I wreszcie część czwarta książki zawiera cztery referaty, poświęcone wybranym, szczegółowym problemom historii austriackiej oświaty. Są to: „Główne problemy badań nad oświatą w okresie starożytnym” Herberta Grassl’a, „Kształcenie elit politycznych w początkach ery nowożytnej” Gernota Heissa, „Wpływy polityczne, widoczne w austriackich podręcznikach szkolnych XIX wieku” Helmwarta Hierdeis’a oraz „Wychowawczo-polityczne cele i aktywność ruchu narodowo-socjalistycznego w Karyntii” Ulfrieda Burz’a. W pierwszym referacie Autor skupił się przede wszystkim na możliwościach badawczych, wskazując na brak bezpośrednich źródeł dla okresu Austrii romańskiej. Istniejące natomiast źródła pośrednie jak napisy ścienne, inskrypcje kamienne, przybory pisarskie, wizerunki skrybów z ich narzędziami pracy, wszystko to wskazuje na prawdopodobieństwo istnienia w głównych miastach ośrodków edukacyjnych na poziomie wyższym od elementarnego. W pozostałych trzech referatach autorzy

skoncentrowali się na problemach polityki oświatowej, szczególnie eksponując zależność między formami i treściami edukacji a aktualną sytuacją polityczną, ekonomiczną, społeczną, kulturalną czy religijną. Jest to chyba myśl przewodnia większości prezentowanych w niniejszej książce wypowiedzi, wzmocniona głosami wielu uczestników Sympozjum, podkreślającymi konieczność interdyscyplinarności w badaniach historyczno-oświatowych. W referatach

ukazano nie tylko stan badań nad historią edukacji w Austrii, ale także wysunięto szereg problemów i postulatów wobec dyscypliny w ogóle. Wyłania się z nich obraz dobrej kondycji europejskiej historii wychowania, cieszy fakt, że historycy wychowania przyszłość swej dyscypliny widzą w rozszerzeniu pola badawczego i uwzględnianiu wszelkich aspektów duchowego i fizycznego rozwoju człowieka.

Joanna Schiller

Grażyna Karolewicz, Nauczyciele akademicy Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w okresie międzywojennym, Lublin, Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego 1996, T. I, ss. 258, T. II, ss. 252.

Grażyna Karolewicz jest autorką licznych studiów naukowych i redaktorką wydawnictw źródłowych, poświęconych dziejom zasłużonej lubelskiej uczelni, założonej w 1918 r. pod nazwą Uniwersytet Lubelski, która w 1928 r. została przemianowana na Katolicki Uniwersytet Lubelski. Recenzowane dwutomowe dzieło, będące podstawą habilitacji, zawiera zbiorowy portret kadry akademickiej zatrudnionej w tej uczelni w latach 1918–1939. Wychodząc ze słusznego założenia, że to pracownicy naukowci decydują o randze uniwersytetu, autorka podjęła bardzo ambitną i w pełni udaną próbę rekonstrukcji obrazu środowiska naukowego, jakie skupiało się w nowej, prywatnej katolickiej uczelni, powstałej wraz z Polską Odrodzoną, która musiała pokonywać jeszcze większe trudności niż nowe uniwersytety państwowe. Zbiorowa biografia nauczycieli akademickich została zaprezentowana w tomie pierwszym. Tom drugi zawiera 178 biogramów wszystkich wykładowców istniejących wydziałów (teologicznego, prawa kanonicznego, prawa i nauk społeczno-ekonomicznych oraz nauk humanistycznych), przedstawionych w porządku alfabetycznym.

Praca została oparta na szerokiej podstawie źródłowej. Autorka wykorzystała akta personalne nauczycieli akademickich, przechowywane w Archiwum Uniwersyteckim KUL oraz w podobnych archiwach uniwersytetów krajowych (Kraków, Warszawa, Poznań), a także akta zagranicznych instytucji i uczelni np. w Rzymie, Brukseli, Nancy, Leuven, Uppsali i Zurychu. Cennym dopełnieniem materiału źródłowego okazały się zasoby Archiwum Akt Nowych,

Archiwum Państwowego w Lublinie, Archiwa Archidiecezjalne w Warszawie i Lublinie oraz zbiory prywatne, przechowywane w archiwach rodzinnych.

Zgromadzony materiał pozwolił na dość dokładne ustalenie składu osobowego zespołu nauczycieli akademickich, przebiegu ich karier naukowych, pełnionych funkcji, stażu pracy w uczelni, wieku, pochodzenia terytorialnego i społecznego oraz sytuacji rodzinnej. W całym okresie międzywojennym Katolicki Uniwersytet Lubelski zatrudniał ogółem 178 nauczycieli akademickich, z tego 25 w 1918/19 r. i 67 w 1938/39. Połowa z ogólnej liczby 178 wykładowców pracowała w tej uczelni bardzo krótko, przeważnie od jednego roku do trzech lat. Zaledwie 20% ogółu profesorów było związanych z uczelnią przez czas dłuższy (10–21 lat). Wobec odczuwanego w całej Polsce niedostatku kadr naukowych dodatkowe zajęcia na KUL podejmowało wielu profesorów uniwersyteckich ze Lwowa, Warszawy i Krakowa, na przykład ekonomista Henryk Radziszewski, językoznawcy — Jan Baudouin de Courtenay, Wiktor Porzeziński, Witold Doroszewski i wielu innych. Pod względem wieku przeważali ludzie młodzi pomiędzy trzydziстым i czterdziстым rokiem życia. Pod względem pochodzenia społecznego kadra nauczycieli akademickich wywodziła się głównie z inteligencji, do której autorka zaliczyła również ziemiaństwo oraz z warstwy chłopskiej (głównie duchowni). Pierwszy rektor KUL ks. Idzi Radziszewski był synem nauczyciela szkoły elementarnej, a jego następcą o. Jacek Woroniecki wywodził się z rodziny książęcej. Bardzo